

HÁZASSÁGÜGYI BIRÁSKODÁSUNKRÓL.

Erdély és Magyarország tényleges egyesítése óta maholnap két évtíz telik le. Nem czélunk itt rámutatni azokra az áldozatokra, melyeket ez egyesülés érdekében az egykor önálló Erdély meghozott, mert azokat egy mindnyájunkat lelkesítő nagy eszmének, a magyar állameszmének hozta meg, s ezért bármely áldozatra készek vagyunk most is. De lehetetlen fel nem jajdulnunk, midőn kénytelenek vagyunk tapasztalni, hogy az az Erdély, mely a mohácsi vész után az üldözött magyar alkotmányosságnak, magyar nemzetiségnek és műveltségnek menhelye és fentartója volt, s mely a vallás-szabadság biztosítására már 1557-ben törvényt hozott: a királyhágóntuli testvérek részéről nem egyszer mellőztetés, lenézés, sőt gúny tárgyává is tétetik.

Mellőzik, lenézik, gúnyolják úgynevezett „specialis érdekeinket“, sőt nem kimélik egyházainkat sem.

Különösen ellenünk unitáriusok ellen fordulnak.

Az erdélyi házasságok örve alatt megtámadják autonomiánkat; a közéletben, a hírlapokban, az országházban, szóval a hol csak lehet, csorbát akarnak ütni házasságügyi biráskodási jogunkon.

Érdemeljük-e ezt? okot szolgáltatunk-e erre?

Való, hogy Magyarországon a házassági jog rendezetlen volta, s a válóperbeli eljárás sokfélesége zavart és jogbizonytalanságot idéz elő. De hát az általános házassági jog behozatalát mi gátoljuk-e?

Nem teszünk egyebet, mint hogy állami törvények által biztosított százados jogainkat a törvény korlátai között gyakoroljuk.

Indokolt és czélszerű-e tehát első sorban épen az ellen az egyház ellen fordulni, mely a szabadelvűségben s egyházi és nemzeti kulturális missiója teljesítésében a magyarországi többi egyházak által magát nemcsak túlszárnyaltatni nem engedi, hanem a magyar névnek a tengereken túl is becsületet szerez.

Hosszasan túrtünk és hallgattunk. De már kénytelenek vagyunk felszólalni, mert sajnos tapasztaljuk, hogy mind gyakoribb

és kiméletlenebb ellenünk a támadás, melyet úgy látszik az vezet: *calumniare audacter, semper aliquid haeret.*

Nem nyomhatjuk el azonban fájdalunkat, hogy most, midőn háromszáz éves mult s mondhatni ugyanannyi idejű küzdelem, szenvedés és hányattatás után azt hittük, hogy az anyaországgal való egyesülés által biztos révpartra érve immár megpihenhetünk s erőnket és időnket magasztos egyházi és magyarnemzeti művelődési céljaink elérésére háborítatlanul szentelhetjük: törvény biztosította jogainkat saját testvéreink alaptalan támadásaival szemben is védelmeznünk kell.

A támadók között Sztehlo Kornél a zászlóvivő. Első sorban tehát vele kívánunk foglalkozni.

Nevezett ügyvédől „A házassági elválás joga Magyarországon és Erdélyben“ czim alatt mult évben egy könyv jelent meg, melyben szerző a mi házassági perrendtartásunkat is ismerteti s házassági elválási jogunkra vonatkozólag oly nézeteket közöl, melyek merőben alaptalanok s melyeket megjegyzés nélkül nem hagyhatunk.

Szerző mindjárt előszavában kifejezi, hogy ő a házasság felbonthatóságának híve. „Negyedfélszáz év óta be van az hozva nálunk — úgy mond — a magyarhoni két evangélika egyházban, az erdélyi reformált egyházban, az ág. hitv. szászoknál, az unitáriusoknál“ . . . „Ha a házasság már nem az — mondja a 10. lapon — a minék fogalmilag lennie kell, a minden életviszonyokra kiterjedő osztatlan közösség, ha ennélfogva azon célok, melyek végett a házasság van, el nem érhetők, ha a házastársak közötti egyenetlenségek, ha egyik vagy mindkét fél vétkei folytán a társadalmi rend és a közerkölcsiség érdekei veszélyeztetve vannak, akkor az államnak nemcsak hogy érdekében nem áll egy ily viszonyt továbbra is fenntartani, hanem kötelessége ezen, a házassági intézményt és erkölcsi rendet megmétélyező állapotnak véget vetni. A házasság felbontása mellett bizony senki sem lelkesül. Szomorú orvosság az, melylyel egy beteg organismust kell meggyógyítani. Mert a szerencsétlen házasság vészthozó kór, mely ha gyógyíthatatlanná válik, megmétélyezi az erkölcsöt, szülője a bűnnek és anyagi romlásnak. Társadalmi rákfene az, mely meggyökerezvén a család korlátjait túlhája és ragályos betegségként megtámad más családokat és pusztít, a hová ér. A szerencsétlen házasságban a házassági célok egyikike sem érvényesül. Az erős férj többé nem védi a gyöngé nőt, a gyöngé nő nem símúl a védő férfikebelre, nem keres és nem talál ott védelmet. Gyűlölet váltja fel az odaadó szerelmet, mely annál fék

telenebb, minél inkább érzi a köteléket, mely őt a gyűlölt személyhez lélánczolja. A vad szenvedély a bűn örvényébe kergeti a szerencsétleneket, kik egymástól szabadúlni nem tudnak. A visszatorlás ördöge ugyanazon bűnre ösztönzi az ártatlant, a mely miatt a másikat gyűlöli, megveti. Ha ő, miért nem én? s az eredmény az, hogy bűn bűnt szül és angyalok buknak, mert — szerencsétlenek.“

A házasság felbonthatatlanságának tanát a katolikusok állították fel és tartják fenn mai napig is. Az erdélyi két evangyelika egyház és az unitáriusok a felbonthatóság elvét vallják. Sztelilo Kornélnak mégis az „erdélyi házasság“ szálka a szemében. „A házassági elválás kérdésének állami rendezése“ — írja a 3. lapon — „az egyházi bíróságok törvénykezési jogának házassági ügyekben való megszüntetését vonja maga után, a mi által — nem célzunk ezzel a katolikus szentszékekre — a magyar törvénykezés jó hirneve csak nyerni fog.“ „Kolozsvár — szerinte — nem lesz többé a válófeleknek, illetve a boldogabb házasságra törekvőknek Gretna-greeni kovácsa.“

Ha szerző a „Pesti Napló“ 1886. ápril 5-iki számában nem maga írta volna, hogy ő jó magyar és jó protestans, azt kellene hinnünk, hogy a katolikus egyház hivei közé tartozik s egyenesen annak megbizásából és érdekében fogott tollat.

Avagy mint vélekedjünk arról, ki a kath. szentszékek ellen nemcsak támadást nem intéz, hanem többi közt azt állítja, hogy a róm. kath. vallású fél az elvált protestans féllel mindaddig érvényes házasságot nem köthet, míg utóbbinak házastársa életben van; a ki a róm. kath. egyházi törvényekről azt mondja, hogy azok állami törvény erejével bírnak, de a többi felekezetek egyházi törvényeinek ily hatályt nem tulajdonít.

Házassági jogunk rendezésének Szt. K. szerint két nagy akadály van: az egyik a polgári házasság, a másik a házasság felbonthatósága elleni reactio. Honnan támad ez a reactió? Ki akadályozta meg a törvényhozást a polgári házasság behozatalára irányzott lépésében; melyik egyház állította fel azt a tant, hogy a házasság felbonthatatlan; a házassági jog terén melyik egyház ignorálja az állami törvényeket; kikért kellett az 1868. LIII. t. cz. áttérésre, hirdetésre vonatkozó 5. 9. 10. § aít alkotni; melyik egyház lelkészei kívánnak itt-ott ma is az idézett t. cz. 12. §-a ellenére reversalist? Szerző bizonyára jól tudja, hogy ez az egyház nem mi vagyunk.

Támadása élet miért fordítja tehát épen ellenünk?

Hogy a házasság felbonthatóságát elvül valljuk s ezzel Európának némely művelt államát évszázakkal megelőztük, bűnünkül felróható nem lévén, mi által szolgáltatunk okot a támadásra?

Azzal, hogy a házasság felbontása körül visszaéléseket követünk el; mert míg a kath. szentszékek szándékosan, a világi törvényszékek nagy ügyforgalmuk miatt a válópereket évekig elhurczolják, az erdélyi ev. református és az unitárius egyházi bíróság a pert gyorsan lejárattja, a tarthatatlan házasságot mielőbb megszünteti — vagy szerző szavaival „a társadalmi rákfenét“ igyekszik mentől hamarabb kiirtani.

Házassági perrendtartásunknak különösen az illetőséget és az egyoldalu folyamodásos eljárást szabályozó §-ait ostromolja. Ezeket az állami törvényekkel összeütközőknek tartja.

„Az erdélyi reformátusok házassági perrendtartása szerint, valamint az unitáriusok egyházi törvénye (Hprdts. 78. és köv. §.) szerint azon esetben — írja a 81. 82. lapon — midőn valamely róm. kath. vagy hasonló szervezetű egyházból a református illetve unitárius egyházba törvényesen átlépett házastárs az elhagyott egyház hitelvei szerint egyházi vagy világi bíróság részéről megelőző peres eljárás folytán hozott ágy- és asztaltóli ideiglenesen vagy végképen különvető ítélet alapján magára nézve végelválasztó ítéletet kimondatni óhajt, nem szükséges a pert a házasság végfelbontása iránt előbb alperes bíróságánál folyamatba tenni, hanem az áttért fél egyoldalu folyamodása folytán és a másik fél meghallgatása nélkül felbontható a házasság.“

Minthogy szerinte ezen egyházi törvényünk az 1868. 48. t. cikkbe ütközik, a polgári bíróságoknak az ekép felbontott házasságokat az unitárius félre nézve továbbra is fennállóknak és az ilyen fél által újabban kötött házasságot érvénytelennek kell tekinteniök.

Ezt ő ekép motiválja: az 1868. 48. t. cz. 1. §-a világosan mondja, hogy a vegyes házassági válóper első sorban alperes illetékes bíróságánál indítandó meg. A kath. szentszéknél a kath. felek közt előbb lefolyt per csak ágy- és asztaltóli elválasztásra irányult és nem volt vegyes házassági válóper, arra tehát az idézett t. cz. intézkedései nem alkalmazhatók; az unitárius házassági törvényszéknél folyamatba tett eljárás ezen per folytatása gyanánt nem tekintendő, mert ez egészen új s mint vegyes házassági válóper az 1868. 48. t. cz. rendelkezései alá esik.

Jellemzi szerző elfogulatlanságát, hogy ámbár a reformátusokat

az unitáriusokkal egyszerre említi, első sorban az unitáriusok egyházi törvényét mondja az állami törvénynyel összeütközőnek.

Kétséget nem szenved, hogy ha itt újonnan indítandó önálló vegyes házassági válóperről lenne szó, ez az 1868. 48. t. cz. értelmében lenne folyamatba teendő.

De ez a per teljességgel nem új per. Megelőzőleg már peres eljárás ment végbe, annak rendjén jogerejü itélet kelt, melylyel a róm. kath. vallásból áttért félre nézve ágy- és asztaltól való különvetés mondatott ki s ekép a Hprts. 78. §-ban foglalt eljárás az előbbi pernek folytatása.

A jelzett esetben az áttért félnek nem kell a házastársára nézve illetékes bíróság előtt pert kezdeni, sőt ez nem is lehetséges.

A 78. §. szerinti eljárás főfőfeltétele, hogy az áttérő félnek róm. vagy görög katolikus vallásának kellett lennie s mint ilyen felett kellett a különvető itéletnek hozatnia, tekintet nélkül arra, hogy a lejárt perben fel- vagy alperesként szerepelt.

E szerint feltehető, hogy az áttért fél az előző perben vagy katolikus vagy protestans ellenféllel állt szemben.

Első esetben (ha t. i. az ellenfél katolikus vala) az ágy- és asztaltól való elválasztást kimondó itélettel a per mindkét házastársra nézve teljesen befejeztetett. Új pert indítani a kath. valláson maradt házastárs ellen felesleges, sőt nem is lehet, mert a kath. szentszék hitelveinél fogva a házassági köteléket a fenforgó alapon végleg nem bonthatván fel, separationál egyebet újabb itéletében sem mondhatna. ki s ugyanazon dologért kétszer perelni s két itéletet kívánni nem lehet.

Az az érvelése sem állhat meg szerzőnek, hogy a korábbi kereset csak ágy- és asztaltól való elválasztásra, nem pedig a kötelék végleges felbontására volt irányozva s a most felbontást kérő fél ellenfele nem a felbontási kérelem ellen védekezett, mert ama per kath. felek között kath. szentszék előtt folytattatván, a keresetet a kath. egyh. törvények ellenére a kötelék felbontására intézni s ily petitum ellen védekezni semmikép sem lehetett volna.

A mi már a második esetet illeti, (mikor t. i. a szentszék előtti per vegyes volt), erre szerző nem is gondolt. Ebben az esetben lejárván a szentszék előtt a válóper, az iratok áttétetnek az 1868. 48. t. cz. értelmében a felperes protentans fél illetékes bíróságához, mely felperest a házassági kötelékből végleg kioldja. Alperes mint katolikus azonban továbbra is a kötelékben marad, azaz a thoro et mensa el van választva, de újabb házasságot nem köt-

het. Ekkor áttér az unitárius vallásra s az 1868. LIII. t. cz. 8. §-a szerint az elhagyott egyház hitelvei rá nézve többé semmiben sem lévén kötelezők, jogosult lesz házassági kötelékét magára nézve is felbontatni s e jogát érvényesíteni akarja. Miként tegyen eleget szerző kívánságának, ki ellen indítsa meg a válópert az 1868. 48. t. cz.-nek megfelelőleg, midőn voltaképen már alperesíthető házastársa nincsen. Vajjon a nyert szentszéki ítélet alapján per viam instantiae ekkor sem kérheti saját egyházi bíróságánál azt, hogy a házastársára nézve már jogérvényesen felbontott házasság rá nézve is végleg felbontassék.

Melyik állami törvény rendel, hogy ily esetekben az unitárius vallású fél magára nézve végelválasztó ítéletet nem hozathat s melyik állami törvénynyel ütközik össze ez esetben az unitáriusok egyoldalu folyamodásos eljárása?

Az 1868. 48. t.-cikkkel nem, mert ebben az az elv nyert kifejezést, hogy vegyes házassági válóperben mindenik félre nézve egyedül saját illetékes bírósága, saját hitelvei alapján hozhat kötelező ítéletet; ennek az elvnek pedig teljesen elég van téve azzal, hogy a korábbi perben az egyik részére, az utólag folyamatba tett perben pedig a másik házastársra nézve hozatott ítélet.

Az idézett t.-cikkben csak anyagi elv lévén felállítva, az ezen elv érvényesülésére szolgáló módok meghatározása vagyis az eljárás megállapítása autonomiájokból folyólag az egyházak jogkörébe tartozik, mivel különben az említett t. cz. intézkedése sok esetben irott malaszt maradna.

Például: az unitárius vallású felperes a róm. kath. vallású alperes ellen az utóbbira nézve illetékes szentszéknél a házassági kötelék felbontása iránt pert indít; a kath. szentszék az ilyen keresetet, mint hitelveibe ütközőt nem tárgyalja, hanem visszautasítja, felperes ekkor keresetét kérvény mellett a rá nézve competens unitárius egyházi bírósághoz nyújtja be s ez utóbbi az ügyet tárgyalván, felperest a házassági kötelékből végleg kioldja.

Vajjon erre is azt mondja-e szerző, hogy az unitárius egyházi bíróság ítélete érvénytelen, mert az állami törvénynek (az 1868. 48. t. cz. 1. §-ának) nem tétetett elég: alperesre nézve nem hozatott előzőleg ítélet s a periratok nem tétettek át. Nem mondja, mert a világi törvényszékek által követett gyakorlat megezáfolná.

És ha az ilyen ítélet nem törvénybe ütköző, miért ütköznék inkább törvénybe az az ítélet, mely megelőző peres eljárás rendjén kelt ítélet alapján hozatott.

Még más példákra is hivatkozhatnánk. Szerző szerint, ha tisztán katholikus házasság esetében felperes a kereset beadása után protestans vallásra áttér, azon kérelmének, hogy a per az 1868. 48. t. cz. 1. §-a értelmében a törvényszékhez áttétessék, a szentszék eleget tenni nem tartozik, de hogy miért nem tartozik, szerző elhallgatja, holott állítását az idézett törvény nem támogatja, abban általában vegyes házassági válóperéről lévén szó, tekintet nélkül arra, hogy a házasság a per megindítása előtt, vagy folyama alatt vált vegyessé; de nem is venné felperes ezen áttételnek hasznát — folytatja — mert a szentszéknél ő katholikus hitvese ellen, mint katholikus csak ágy- és asztaltóli elválasztást kérhetett, ezen petitumot pedig utólag a házasság felbontása iránti kérelemre át nem változtathatja és így a polgári bíróság, még ha az iratok áttétetnének is, a házasságot fel nem bonthatná.

Akkor sem teendők át az iratok — szerző szerint — ha tisztán katholikusok közötti per esetén alperes tér át ítélethozatal előtt protestans vallásra, mert a házasság a per megindításakor nem volt vegyes; valamint akkor sem, ha vegyes házasság esetében a katholikus alperes térne át a per folyama alatt, mert az ügy nem lenne többé vegyes házassági válóper.

Mindezen esetekben, szerző szerint, új pert kellene indítani. És vajjon minő fontos oknál fogva; azért, mert — szerinte — vegyes házassági válópernek az alperes bíróságához beadott kereset képezi az alapját, s mert már a szentszékhez beadott keresetből ki kell tünni annak, hogy itt felperesre nézve a házasság végleges felbontása czéloztatott.

Ugyde ez nem törvény, hanem szerző által önkényileg felállított elv, melynek törvényi alapja nincsen.

Az 1868. 48. t. cz. 1. §-a csak a már jelzett általános elvet állítja fel, keresetről s annak tartalmáról nem intézkedik.

A kath. szentszékek s a világi bíróságok megállapíthattak bizonyos eljárási jogelveket, de ezek a mellett, hogy általános kötelező erővel nem bírnak, még kritika alá is vonhatók.

Hiszen szerző maga mondja (a 145. lapon), hogy az általa felállított helyes elvet a m. kir. Curia gyakorlata tulhajtotta, midőn azt mondotta ki, hogy vegyes házassági válóperben a róm. kath. alperesre nézve is a házasság felbontását kell kérelmezni; később pedig a m. kir. Curia e gyakorlattól eltért.

Miért fektet szerző oly nagy súlyt a kereset petitumára, a midőn itt nem rendes polgári perbeli keresetről van szó.

Minő jogelveken alapul az, hogy vegyes házassági válóperben a kath. felperes keresetébe a protestans ellenfél helyett ennek javára szolgáló oly petitumot vegyen fel, mely az ő hitelveivel ellenkezik.

Ha a tiszta katolikus házassági válóper folyamában felperes áttér, a kereset petitumát magára nézve miért ne módosíthatná új egyháza hitelveinek megfelelőleg?

Polgári perekben a kereset zárkérését feljebb emelni és változtatni az ellenbeszéd előterjesztése után nem lehet ugyan, de ez itt nem szolgálhat zsinórmértékül, mert az egyházi bíróságok előtt folyó házassági válóperekben a polg. tkvrds. szabályai egyáltalában nem irányadók, sőt annak (t. i. az 1868. LIV. t. cikknek minden rendelkezését válóügyekben a világi törvényszékek sem tartják szem előtt.

Ha a szentszékhez beadott válókereset zárkérését — mely eredetileg az ágy- és asztaltóli elválasztásra volt irányozva — a per folyása közben protestáns vallásra áttért felperes odamódosítja, hogy saját illetékes bírósága rá, mint már nem katolikus félre nézve kötelelőfelbontás iránt hozzon ítéletet, csak jogával él, sőt kötelességét teljesíti, mert a többé rá nézve nem competens szentszék vele szemben ágy- és asztaltól való elválasztást ítéletileg ki nem mondhat, s az ágy- és asztaltól ideiglenesen vagy örökre elkülönítés a protestans egyházi törvények értelmében végítélet tárgya egyáltalán nem lehet. E módosítás tehát petitumfelemelésnek nem mondható, mert mint katolikus mind azt kérte, mire egyházi törvényei szerint jogosulva volt, s mint protestans is csak azt kéri, mire saját egyházi törvényei jogosítják.

Az unitárius Hprds. nem tartja szükségesnek azt, hogy a róm. kath. szentszék által jogérvényes ítélettel eldöntött perben ugyan ezen szentszéknel újabb ítélet provocáltassék, vagyis a perek szaporításával a félnek oknélküli költség okoztassék, csupán azért, mert a házasság felbontását nem a szentszék előtt (a katolikus hitelvekbe ütközőleg), hanem áttérése után (s az unitárius egyházi törvényeknek megfelelőleg) kérte.

Nem forog fenn szüksége annak, hogy a felbontást kérő fél ellenfele a felbontási kérelemre kihallgattassék, mert fel nem tehető, hogy az a házastárs, ki a szentszék előtt lefolyt válóperben védkezett, ama perben minden lehető fel nem hozott volna az elválasztás megakadályozására.

Határozottan téves szerzőnek az a felfogása, hogy az unitárius papiszék ily esetben még hatáskörrel nem bír, ítélete tehát e miatt

is semmis. Az unitárius egyházi bíróságok hatáskörét az 1868. 48. t. cikknek nem 1-ső §-a állapítja meg, hanem 2. §-a, melyben kivan mondva, hogy házassági ügyekben, — tehát nemcsak vegyes, hanem általában minden házassági ügyben — a magyar szent korona területén lakó összes unitáriusokra nézve a jelenleg fennálló unitárius egyházi törvényszékek az illetékes bírák. Ha tehát az unitárius egyházi bíróság az áttért és ennél fogva az unitárius egyház tagjává vált fél per viam instantiae vagy más módon folyamatba tett házassági válóperében ítéletet hoz: törvény által biztosított jogát gyakorolja s így nem lehet azt mondani, hogy hatáskörét túllépte; az unitárius egyházi bíróságok hatáskörét és illetőségét az 1868. 48. t. cz. 1. §. nem is érinti, ott az az elv fejeztetik ki, hogy vegyes házassági válóperekben mindenik félre nézve egyedül saját bírósága saját hitelvei alapján hozhat kötelező ítéletet; helytelen tehát szerzőnek az a nézete, hogy az unitárius egyházi bíróság a vegyes házassági válóperben saját hívére addig nem illetékes, míg a kath. szentszéknél a per meg nem indított és ott jogerejű ítélettel vagy végzéssel (?) el nem döntetett; mert az unitárius egyházi bíróság illetékessége saját hívére nézve feltétlenül kiterjed, mit igazol az, hogy az idézett pernek alperes illetékes bíróságánál való megindítását s az eljárás befejezése után az iratoknak felperes illetékes bíróságához való áttételét rendeli, a végből, s ez a legfőbb, hogy mindenik fél saját illetékes bíróságától saját hitelvei alapján nyerjen ítéletet. Ámde azt nem mondja e törvény, hogy az unitárius egyházi bíróság csak akkor válik illetékessé saját hitfelére nézve ítéletet hozni, ha a per hozzá már áttétetett; mert az 1. §. első pontja a vegyes házassági válóperek tekintetében a különböző bíróságok közötti peres eljárás sorrendjét határozza meg s az illetékesség megállapításával nem foglalkozik.

Az unitárius egyházi bíróság saját hatáskörében hozott ítélete szerző szerint is érvényes és így respectálandó lévén, még csak azt kell kifejeznünk, hogy nem ismerjük el senkinek, sem egyeseknek, sem hatóságoknak azt a jogát, hogy az ily ítélet érvényességét felülbírálhassák; ez egyházi önkormányzati jogunk s az ezt biztosító sarkalatos törvények egyenes megsértése lenne, mi ellen mindenha tiltakozunk.

Veszedelemes tan jutna érvényre, ha a polgári bíróságok — a szerző óhajtása szerint — kezdenék az egyházi bíróságoknak saját hatáskörükben (azaz házassági válóperekben saját hitfelőkre nézve) hozott ítéletét felülvizsgálni és ignorálni. Az egyházi bíróságok a

hozzájok utasított házassági ügyekben ép oly függetlenül és végérvényesen gyakorolván a bíraskodási jogot, mint a polgári bíróságok saját hatáskörükben, ha amazok ítéletei felülbírlás s esetleg ignorálás tárgyául szolgálhatnának, a viszonyosság elvéből a következnek, hogy a polg. bíróságok ítéletei is hasonló felülbírlás és ignorálás alá eshetnének, mi jogállamban nem képzelhető.

Alaptalan szerzőnek az az állítása is, hogy az egyoldalu folyamodással indítható ügyekben az unitárius egyházi bíróság ítéletét sem az ellenfél kihallgatása, sem tárgyalás nem előzi meg. A katolikus szentszéknél vagy világi bíróságnál lejárt perben tárgyalás tartatott s az ellenfél meghallgatása is megtörtént, felesleges tehát újból kihallgatni a nem unitárius házastestvért, ki az unitárius házastestvértől már különben is — esetleg véglegesen — el van választva, ki az unitárius egyh. bíróság előtt megjelenni nem köteles s kire nézve az unitárius egyh. bíróság ítélete semmiesetre sem kötelező. Felesleges az ellenféllel való új tárgyalás még azért is, mert nincs törvényi alapja szerző amaz állításának, hogy minden bíróság csak azon tárgyalást és azon bizonyítást veheti ítélete alapjául, mely előtte és általa eszközöltetett.

Egyoldalu folyamodással indított ügyekben az unitárius egyházi bíróság a hozzá beterjesztett szentszéki ítélet alapján saját hitfelelőre nézve a kötelékfelbontást csak abban az esetben mondja ki, ha folyamodó kérésében oly válóokot (jogczimet) hoz fel és bizonyít be, mely az unitárius egyházi törvények értelmében a házassági kötelék felbontására elegendő. (Hprdts. 44. 81. 82. §.) Megtörténhetik tehát, hogy a bemutatott kath. szentszék vagy világi bírósági ítélet alapján az unitárius folyamodó félre nézve a kötelék-felbontás nem mondatik ki.

Szerző jól tudja, hogy a kath. szentszékek a hozzájuk vegyes házassági válóperben engesztelhetetlen gyűlölet alapján kötelékfelbontás iránt beadott keresetet nem tárgyalják (a mi egyébiránt tettségüktől függ), hanem visszautasítják és felperesnek visszaadják, a helyett, hogy a törvénynek és a felperes kérésének megfelelőleg a felperesre nézve illetékes bírósághoz tennék át; azt is jól tudja, hogy az erdélyi reformátusok vegyes házassági válóügyekben miként járnak el, sőt elismeri, hogy az unitáriusok némely tekintetben lelkiismeretesebbek, mégis első sorban és legtöbbször az unitáriusokat látja jónak az ugynevezett kolozsvári házasságokért meghurczolni s állami törvényekbe ütköző eljárással vádolni — természetesen alaptalanul.

Áttérünk már most szerző ama másik fővadjának czáfolatára, miszerint az unitáriusok birói illetőségüket jogellenesen a Magyarországon lakókra is kiterjesztik.

Szerző szerint az unitáriusok egyházi bíróságainak hatásköre házassági válóperekben csak az Erdélyben lakó unitáriusok pereire terjed ki; a szoros értelemben vett Magyarországon lakó unitáriusok válóperei ellenben a polgári bíróságok hatáskörébe tartoznak, mint hogy az unitáriusoknak egyházi bíróságai Magyarországon rendezve nincsenek.

„Nem lehet azonban azt mondani — írja szerző — hogy az erdélyi unitárius papiszék a magyarországi unitárius válóperében ne birna hatáskörrel, mert ezen esetben a lakás magára a per tárgyára befolyással nincs, miután ugy a világi törvényszék (?), valamint az egyházi unitárius bíróság joga szerint a házasság felbontható és a felbontás esetei lényegileg azonosak (?). Az unitárius papiszék azonban magyarországi unitárius házassági válóperében nem illetékes.“

Ime mennyi zavar és ellenmondás. A magyarországi unitárius válópere a világi törvényszék hatáskörébe tartozik, azonban ugyanerre az erdélyi unitárius egyh. bíróság hatásköre is kiterjed, de azért utóbbi az ily perben még sem illtékes. Aztán a világi törvényszék ama joga, mely az unitárius bíróság jogával állítólag azonos, miből áll s általában lehet-e világi törvényszék házassági jogáról beszélni, melyszerint a házasság felbontható. Ha szerző ezzel az 1791. 26. tcz., illetőleg az 1786. márcz. 6-án kelt s protestánsokra vonatkozó szabályzatra czéloz, az a kérdés támad, hogy ez az unitáriusokra nézve mely törvény értelmében bir kötelező erővel, a midőn az az 1868. LIV. tcz. 36. §. szerint is csak a mindkét felekezetü evangélikusok házassági ügyeiben szolgál zsinórmértékül.

Házassági válóperekben a különböző egyházi és világi törvényszékek anyagi hatáskörét (tárgyi illetékességét) állami törvények (az 1868. 48. és 1868. 54. tcz.) állapították meg. Egyik bíróság hatásköre sem terjedhet ki a másik bíróság hatáskörébe állami törvény szerint tartozó házassági válóperre.

Igy a szoros értelemben vett Magyarországon levő világi törvényszékek semmi esetben sem biráskodhatnak az erdélyi két evangélikus egyház hivei és az unitáriusok válópereiben, még akkor sem, ha a felek magokat azoknak alávetették volna; mert házassági válóperekben a rendes birói illetőségtől eltérésnek nincs helye (1868. LIV. tcz. 52. 53. §. c.)

Szerző azt a nézetét, hogy a szorosabb értelemben vett Ma-

gyarországon lakó unitáriusok házassági válópereire nézve nem az erdélyi unitárius egyházi törvényszékek, hanem a világi törvényszékek az illetékes bíróságok, az 1868. 54. tcz 36. §-ával motiválja, melyben az áll: „a mindkét felekezeti evangélikusok és unitáriusok válóperei, a mennyiben ezen felekezetek egyházi bíróságai rendezve nem volnának . . . a törvényszék illetékességéhez tartoznak“; Magyarországon pedig az unitáriusoknak házassági bíróságai nincsenek. Az unitária egyház autonómiája feljogosíthatja ugyan őt arra, hogy magyarországi egyházközséget egyházi tekintetben magának alá rendelhessen, de arra nem, hogy az állami törvény által megállapított bírói illetőséget ily módon megváltoztatva, bíráskodását idegen magánjogi területen lakó felekre kiterjeszthesse stb.

Ezzel szemben mindenekelőtt megemlítendőnek tartjuk, hogy szerző könyvének megjelenése után a m. kir. Curia ellenkező értelemben határozott, egy felmerült eset alkalmából 6395/1885. számú végzésével elvül azt mondván ki, hogy a Magyarországon lakó unitárius vallásu alperesre nézve, miután az unitáriusoknak egyházi bírósága hazánkban rendezve van, a kir. törvényszék nem illetékes.

Az 1868. 48. tcz. 2. § megállapította a házassági válóperekre nézve az anyagi bírói hatáskört (tárgyi illetékességet), s míg a két evangélikus egyház erdélyi és magyarországi hiveire nézve különbséget téve, előbbieket a jelenleg fennálló egyházi, utóbbiakat pedig a világi törvényszékek alá rendeli, az unitáriusokat általában lakhelyükre való tekintet nélkül az egyházi törvényszékek illetékessége alá tartozóknak mondja.

Az előbb idézett törvénnyel egy időben hozott 1868. LIV. tcz. 36. §-a ezt alteráló intézkedést nem tartalmaz. Ez a házassági perekben anyagi hatáskörrel felruházott világi törvényszékek alaki illetékességét szabályozza; az unitárius válóperekre vonatkozólag az illetékességről csak feltételesen (t. i. arra az esetre, ha az unitárius egyházi bíróságok rendezve nem volnának, illetőleg megszűnnének) gondoskodik.

Ha a most említett törvényszakaszoknak az akart volna intenciójuk lenni, hogy a Magyarországon lakó unitáriusok válópereire nézve a világi törvényszékek legyenek illetékesek, ez világosan kifejeztetett volna, épen úgy, a mint az a két evangélikus hitfelekezeti egyház magyarországi hiveire nézve kifejeztetett.

A törvényhozás azonban tekintetbe vette, hogy a két evangélikus hitfelekezetnek Erdélyben és Magyarországon különböző autonómiájú külön superintendenciái vannak; ellenben az unitáriusok a magyar szentkorona egész területén csak egy püspökség alá tartoz-

nak s az ugyanazon autonomia alatt levő s együvé tartozó unitáriusok válópereire nézve szükségtelen egyházi és világi törvényszéket hatáskörrel felruházni.

Különben is ez egyenesen az unitáriusok egész Magyarország-ra kiterjedő önkormányzati jogának csorbitása lett volna.

Az 1868. XLIII. tcz. 14. §-a fentartván mindazon törvényeket, melyek az erdélyi bevett vallásfelekezetek, egyházak és egyházi hatóságok vallásgyakorlati és önkormányzati szabadságát s illetőleg hatáskörét biztosítják, s az 1848. 20. tcz. az unitárius vallást az anyaországra nézve is törvényes bevett vallásnak nyilvánítván, az unitáriusok vallásukat nemcsak Erdélyben, hanem a magyar korona egész területén szabadon gyakorolhatják, egyházi törvényeket alkothatnak, házassági jogukat szabályozhatják, egyházi bíróságaik alaki illetékeségét megállapíthatják, mert e tekintetben állami törvény által nem korlátoztatnak. Sajátságos is lenne, hogy egyfelől az unitáriusoknak joguk legyen a szűkebb értelemben vett Magyarországon is egyházközséget alakítani (1868. LIII. tcz. 24. §.) s azt egyházkormányzati szempontból erdélyi egyházkörbe (megye) beosztani, a magyarországi lakosok jogosultak legyenek az unitárius vallásra áttérni és tartozzanak a hozzájuk legközelebb eső (esetleg erdélyi) egyházközséghez csatlakozni; másfelől meg a magyarországi új unitárius egyházközség tagjai s az unitárius vallásra áttért magyarországi lakosok házassági válóperek tekintetében ne élvezhessenek az egy kormányzat alatt levő többi unitáriusokkal ugyanazon jogokat.

Ez annyit tenne, hogy Erdély és Magyarország között egyházi tekintetben unio nem jött létre. A két ország közt a régi válaszfal ma is fennáll. Az unitárius egyháznak hívei lehetnek a királyhágón túl, de autonómiája ide ki nem terjeszthető. Ámde ez nemcsak jogilag, de tényleg is máskép van.

Az unitárius püspök a magyar korona területén lakó összes unitáriusok püspökének választatott és erősített meg; hatósága a Magyarország egész területén élő unitáriusokra kiterjed. Az unitáriusok Magyarországon bárhol új egyházakat alakíthatnak, azokat egyházi közigazgatási és törvénykezési tekintetben autonómiájuknál fogva erdélyi egyházi kerülethez (megye) csatolhatják s általában erdélyi egyházi törvények alá rendelhetik, a mint ez a budapesti anya- és hódmezővásárhelyi leányegyházzal tényleg megtörtént.

Azt sem lehet mondani, hogy hasonló joggal követelhetnék a tiszántúli (Erdély felőli) reformátusok, hogy házassági pereikben az erdélyi reformátusok egyházi bíróságai ítéljenek, ha ők egyház-

kormányokat például Kolozsváron egyesítenék; mert ez a feltétel: a kormányegyesítés nem következett be és mert továbbá — és ez a legfőbb akadály — az 1868. 48. tcz. 2. §. kifejezetten mondja, hogy a tiszántuli reformátusok házassági válóperek tekintetében a világi törvényszékek illetékessége alá tartoznak. Követelésök tehát állami törvénybe ütköznek. Ellenben a magyar szent korona területén levő unitáriusoknak csak egy egyházkormányok van s házassági törvénykezési tekintetben az idézett állami törvény által területre való különbség nélkül saját egyházi bíróságaik illetékessége alá vannak rendelve. Az unitáriusokat tehát törvény szerint megilleti az a jog, melyet a tiszántuli reformátusok a feltett eset bekövetkezésekor is törvényellenesen követelhetnének.

Ha a törvényhozásnak az 1868. 54. tcz. 36. §-a alkotásakor az lett volna a célja, hogy a szűkebb Magyarországon lakó unitáriusok házassági válóperei már most a világi törvényszékek illetékessége alá tartozzanak, vagyis hogy a fennálló unitárius egyházi bíróságok mellett a polgári törvényszékek is eljárjanak, gondoskodott volna a két bíróság területi hatásköre elkülönítéséről. Meghatározta volna, hogy unitárius válóperek tekintetében mely terület tartozik az egyházi s mely terület a világi törvényszékek illetékessége alá. Tennie kellett volna ezt, mert az unio foganatosítása után a régi Erdély Magyarországgal összeolvadván, a politikai, közigazgatási és törvénykezési tekintetben addig létezett területi különbség elenyészett, s tennie kellett volna azért is, mert az unitárius egyházi bíróságok területe határvonallal kikerekítve és meghatározva soha nem volt, s így tekintve, hogy az 1868. LIV. tcz. az erdélyi részekre is hatályos s Erdélyben is laknak unitáriusok oly helyeken, hol unitárius egyházközségek nem léteznek és melyek szorosán véve egyik unitárius egyházkörhöz (megye) sem tartoznak, azt is lehetne állítani, hogy Erdélyben lakó unitárius felek válóperei is tartozhatnak polgári bíróság illetékessége alá. Ezt azonban szerző sem állítja.

Az 1868. 48. tcz. 1. §-ában az az elv van kimondva, hogy házassági válóperekben mindenik félre nézve saját hitelvei szerint hozassék ítélet s ezen elvből folyólag a 2. §. szerint ezen perekre nézve az egyházi bíróságok illetékesek. A világi bíróságok illetékessége csak kivételesen a két evangélikusok magyarországi hitveire nézve tartatik fenn.

E kivétel onnan származik, hogy az említett törvény hozatalakor a magyarországi evangélikusoknak rendezett egyházi bíróságaik nem voltak s házassági ügyeikben addig is polgári bíróságok jártak

el és pedig a II. József császár rendelete szerint, mely velük szemben az 1791. XXVI. tcz. által hatályban tartatott fenn. Ez a kivételes intézkedés — mely különben is, mint minden kivétel, szorosán magyarázandó — az unitáriusokra annál kevésbé terjeszthető ki, mivel az unitáriusok rendezett egyházi bíróságokkal bírnak, a József-féle utasítás rájuk nézve sohasem volt kötelező s így a polgári törvényszékek kihirdetett anyagi és alaki jog hiányában unitárius hitelvek szerint nem ítélnének s ekkép az unitáriusok az 1868. 48. tcz. 1-ában foglalt jogokat nem élvezhetnék.

Nem gyökerezik törvényben az unitáriusokra vonatkozólag szerzőnek azon állítása, hogy vegyes házassági válóperekre nézve a birói illetékességet a feleknek a válóper megindításakor lakása határozza meg, s hogy házassági válóperekben a birói illetékességre nézve a fél lakhelye az irányadó.

Az 1868. 48. tczikkre (a vegyes házassági válóperekre nézve) hiába hivatkozik, mert alaki (lakhely szerinti) illetőség megállapításról annak sem 1., sem 2. §-ában nincs szó, s minthogy az 1868. 54. tcz. 36. §-a is csak a világi törvényszékek alaki illetőségét szabályozta, kétségtelen, hogy a házassági válóperekben anyagi hatáskörrel bíró egyházi törvényszékek alaki illetékességét saját egyházi törvényeik állapítják meg.

S ha e szerint az unitáriusoknak autonomiájukból folyólag joguk van a házassági válóperekben a birói illetőséget szabályozni, s ha saját egyházi törvényeik, melyek e részben — épen mint a róm. katolikusoké — állami törvény erejével bírnak, az illetőséget alperesnek egyházköri tartozandósága szerint állapítják meg, szerző a fennálló törvényekkel homlokegyenest ellenkezően állítja, hogy az illetékességet a magyarországi unitáriusok válóperében az alperes lakhelye vagy az utolsó együttlakás szabályozza.

Merőben alaptalanul és rosszakaratulag vádolja tehát szerző az unitáriusokat, hogy a házasságot felbontják per nélkül és az ellenfél meghallgatása nélkül, s hogy területi hatáskörüket jogellenesen terjesztik ki a Királyhágontúli részekre.

Eszünkbe jut, a mit szerző Lippay György esztergomi primásról mond: „A midőn azonban Lippay György esztergomi primás a protestánsokat azzal vádolja, hogy mindennap törvényeiket változtatják és egészen önkényszerűleg járnak el házassági biráskodásukban, nem szabad felejtenuk, hogy ezt az ellenfél mondja azon czélból, hogy a protestánsokat biráskodási joguktól megfoszsza.“

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

CIV.

UNITÁRIUS HALOTTAK ÉS TEMETÉSEK.*)

(1646—1667.)

1646. aug. 29. Nemz. Rázmány Pétert temetik; Tiszt. Boemus ur tartott német predikációt; én (t. i. Désfalvi Miklós isk. főnök) magyar szónoklatot (I. 267. l.)

1646. szept. 8. Nemzt. Varsolczy István ur, Erdély éber directora meghal; 9-én eltemetik, prédikált tiszt. püspök szt.-györgyi Beke Dániel, magyar szónoklatot tartott Clar rector Dálnoki Mihály I. 268. l. A diákságnak testált 30 frtot (u. o. 270. l.)

1646. oct. 4. Toroczkai Sámuel meghalt.

1646. oct. 4. Fejér János temetésére Iklódra mentünk, én szabad magyar szónoklatot Ilyefalvi Péter pd. kötött magyar szónoklatot tartani. — Visszajöttünk 6-án.

1646. nov. 4. Nemzt. Toroczkai László urat temetik Toroczkón; predikatiót mondtak: tiszt. Supérintendens és Dálnoki István urak. Szónoklatot tiszt. Dálnoki János (toroczkói pap) magyart, én, (t. i. Désfalvi Miklós isk. főnök), pd. latint. (I. 269. l.)

1646. nov. 3. Craiczár Ferencz kegyesemlékü urat temetik. Prédikált Clariss. rector Dálnoki Mihály, tiszt. Szentmártoni János ur magyar szónoklatot tartott (u. o.)

1646. Decz. 24. Özv. Hunyadi Andrásné a két Coetusnak testált 10 frtot, jöllehet Cálvinista volt (u. o.)

1647. ápril 14. Hoffmann Thimotheus, a mi iskolánk kegyes és szorgalmas tanárát eltemetik; prédikatiót tartott tiszt. Boemus János ur, latin szónoklatot Clar. Arkosi Benedek tanár ur, magyart pedig én, (t. i. az isk. főnök. Désfalvi V. Miklós¹⁾ I. 272. l.

1648. ápril 25. Claris. Dálnoki Mihály ur meghal; 28-án a már néhai tiszt. és Clar. Dálnoki Mihály urat, a ki a kolozsvári nagyobb

*) Folytatása a CI. sz. a. közleménynek (f. évi folyam 153. l.)

¹⁾ Désfalvi Miklós senior 1647. ápril 30-án Tordára ment rectornak. — Ezután nem volt senior egész 1648. május 23-ig, a mikor megválasztott Musnai György, a ki a bejegyzéseket azonban már 1648. mártius 8-án megkezdte. E szerint 1647. máj 1-től 1648. marc. 8-ig semmi sincs feljegyezve s üres hely sincs hagyva.